

# DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi  
The Journal of International Turkish Language & Literature Research  
Cilt/Volume 7, Sayı/Issue 17 (Nisan/April 2019), s. 179-202.  
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut264>  
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya



Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi: 08.03.2019  
Kabul Tarihi: 12.04.2019

## Ahmet Bican Ercilasun'un Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata Romanında İkilemeler<sup>1</sup>

*Hendiadyoins in Novel of Ahmet Bican Ercilasun's Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata*

Kürşat EFE \*

Muhammed Ali AÇIKGÖZ \*\*

### Öz

*Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata* adlı eser, Türklerin yaratılış efsanesini temel alan bir romandır. *Ulu Han Ata Bitigçi* ise kayıp bir kitabın adıdır. Memlûklüler (Kıpçak Türk Devleti) zamanında Mısır'da Ebûbekr bin Abdullah bin Aybek ed-Devâdâri adlı tarihçi 1330'larda bu kitabı görmüş ve oradan çıkardığı bilgileri kitabında yazmıştır. *Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata roman da* bu kitabın bulunması üzerine kuruludur. Mısır piramitlerinden, Ahlat'a oradan Hawai'ye sürekli yolculukların yer aldığı romanda okuyucuyu sıkmadan eğiten bir üsluba sahiptir. Destansı anlatımlar ve lirik tasvirler romana canlılık kazandırmıştır. *Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata* adlı romana canlılık veren bir başka unsur akıcı ve sade bir üsluba sahip olmasıdır. Bunu sağlayan yegâne unsur da kullanılan dildir. Birçok deyim, benzetme ifadelerinin yanında romanda kullanılan ikilemeler de romanın diline canlılık kazandıran bir başka etkidir. Bu çalışmada romanda kullanılan 167 ikileme belirlenmiş, bütün bu ikilemeler kullanım sayıları ve anlamları dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Aynı kelime ile kurulan ikilemeler, ayrı kelime ile kurulan ikilemeler, bir kelimesi anlamlı ikilemeler, yakın anlamlı kelime ile kurulan ikilemeler, zıt anlamlı ikilemeler şeklinde genel bir sınıflandırmadan sonra gerek yapısal gerekse anlamsal özelliklerine göre kullanılan ikilemeler alt sınıflandırmalara tâbi tutulmuştur. Bir dilin zenginliğini gösteren unsurlardan biri ikileme adı verilen kelime tekrarlarıdır. Bu kelime tekrarlarının bir Türkolog'un yazdığı romanda işlevsel bir şekilde kullanılması dikkate değerdir.

**Anahtar Kelimeler:** Söz varlığı, tekrar, ikilemeler, kelime anlam bilimi, kelime yapısı.

<sup>1</sup> Bu çalışmada, romandaki ikilemeler Muhammed Ali Açıkgöz tarafından belirlenmiştir. İkilemelerin sınıflandırılması, incelemenin makale boyutuna getirilmesi ve makalenin tüm bölümlerinin hazırlanması ise Kürşat EFE tarafından yapılmıştır.

\*Dr. Öğrt. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Amasya-Türkiye. Elmek: kursatefeece@ amasya.edu.tr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1168-0710>.

\*\* Türk Dili ve Edebiyatı 4. Sınıf Öğrencisi, Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Amasya-Türkiye, Elmek: ma541099@gmail.com.

**Abstract**

*Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata* is a novel based on the myth of the creation of the Turks. *Ulu Han Ata Bitiği* is the name of a missing book. In the time of the Mamluks (Kipchak Turkish State) in Egypt, Ebûbekr bin Abdullah bin Aybek ed-Devâdârî saw this book in the 1330s and wrote the information in the book. *Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata* is based on the discovery of this book. He has a style that trains the reader from the Egyptian pyramids, from Ahlat to Hawaii in continuous novels. Epic narratives and lyrical depictions brought vitality to the novel. Another feature that gives vitality to the *Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata* novel is that he has a smooth and simple style. The only element that provides this is the language used. In addition to many idioms and analogy statements, the hendiadyoins used in the novel are another factor that gives life to the language of the novel. In this study, 167 hendiadyoins used in the novel were determined and all these hendiadyoins were classified according to their usage numbers and meanings. The hendiadyoins that are used according to both the structural and semantic characteristics have been subclassified after a general classification in the form of hendiadyoins based on the same word, the hendiadyoins formed by separate words, a word meaningful hendiadyoins, hendiadyoins formed by close-meaning words, contrasting hendiadyoins. One of the elements of the richness of a language is the word repetition called hendiadyoin. It is noteworthy that these word repetitions are used in a functional way by a Turkologist.

**Keywords:** Vocabulary, repetition, hendiadyoin, lexical semantics, morphology.

**Giriş**

*Ulu Han Ata Bitiği*, Türklerin ilk atasının Ulu Ay Ata'nın ve Ulu Ay Ana'nın yaratılışını anlatan kayıp bir kitaptır. Bu kitaba ait bilgi *Dürerü't-Tîcân ve Tevârîh-i Gurerü'z-Zamân* adlı eserde geçmektedir. Bu eser *Ebûbekr bin Abdullah bin Aybek ed-Devâdârî*'ye aittir. Türk asıllı Memlûk tarihçisi olan Ebûbekir, bu kitabın adını *Ulu Han Ata Bitiği* olarak kaydetmiştir. Bu kitabın öyküsü ise aşırı şekilde yağın yağmurun bir mağaraya balçık getirmesi sonucu o balçıktan insanların yaratılmasının anlatıldığı bir yaratılış destanına dayanmaktadır. Ebûbekir'in bugün İstanbul'da Topkapı ve Süleymaniye kütüphanelerinde bulunan iki Arapça; biri dokuz, biri tek ciltlik iki dünya tarihi eseri bulunmaktadır.

*Dürerü't-Tîcân ve Tevârîh-i Gurerü'z-Zamân* muhtasar bir umumi tarihtir. Kitap Hz. Âdem'den başlayıp 710 (1310) yılına kadar gelen olayları kronolojik sırayla anlatır; ardından meliklerin, vezirlerin âlimlerin, ediplerin, şairlerin ve tabiplerin biyografilerini verir (Süleymaniye Ktp., Damad İbrahim Paşa, nr. 913). Bağdatlı İsmail Paşa İzâhü'l-Meknûn'da eseri Ebu Abdullah ed-Devadarî'ye nisbet eder (1,465). Kitabın önemli bir özelliği 628 (1231) yılı olaylarını anlatırken Cengiz Han hakkında geniş bilgi vermesi ve bu münasebetle Oğuzname'den bahsetmesidir. Abdülkadir İnan bu eserdeki yaratılış efsanesinin (vr.198b-200) Türkçe özetini yayımlamış. Bahaettin Ögel ise aynı efsaneyi "Türk Memlûk Yaratılış Efsanesi" başlığı altında nazma çevirmiştir (İslam Ans.:13). Bahaeddin Ögel, Türk-Memlûk yaratılış efsanesi hakkındaki görüşlerini, "Mit, ana motifleri itibarıyla uydurma değildir. Fakat Türklerle ilgisi hemen hemen çok azdır. İnsanın yaratılışını dört unsur ve balçık esasına dayayan bu inanış, daha ziyade Ön Asya ve İran mitolojisiyle ilgilidir. Öyle anlaşılıyor ki bu inanç, oldukça geç zamanlarda Türkler arasına da girmiş ve Türkler de bu mitte adı geçen kişi ve yer adlarını Türkçeleştirerek kendilerine mal etmişlerdir. Bu mitin ilk şeklini yazan Ulu Han Ata Bitiği'nin yeni Müslüman olmuş Türk mutasavvıflarından biri olması da çok muhtemeldir. Bununla beraber, büyük bir dağ üzerinde bulunan ata mağaraları, Türk mitolojisine yabancı değildir. Göktürklerin menşe efsanesindeki, kurtla çocuğun kaçıp sığındıkları Turfanın kuzeybatısındaki büyük dağ ve üzerindeki mağara, böyle bir



mağaradan başka bir şey değildir. Ergenekon'da da durum böyledir. Hun devletleriyle Göktürklerin ibâdet ettikleri ata mağaralarını da hatırlatmayı faydalı görüyoruz." şeklinde belirtmektedir (Ögel, 1971:485).

Çok sayıda kitabı ve makalesiyle Türkoloji'ye büyük hizmetleri olan bilim adamı Ahmet Bican Ercilasun da bu efsaneyi ve kitabı temel alarak bir roman yazmıştır (2016). Roman, bu kitabın bulunması üzerine kurgulanmıştır. Destanımsı anlatımlar ve lirik tasvirlerle romana canlılık kazandırmıştır. Kayıp bir kitabın aranış ve bulunuş hikâyesi, farklı izler peşindeki araştırmalar ve bunların sonucu yaşanan olaylar çok canlı bir şekilde betimlenmiştir. Romandaki Çağrı karakteri özgüveni gelişmiş ve ilim sevgisi taşıyan gençleri temsil etmektedir. Türk ve Türk eserleri üzerine düşünen, kafa yoran gençlerin ana kahraman olarak ele alınması gençlere eserin yönelik bir roman olduğu çağrışımını uyandırmaktadır. Romanda Ankaralı Hoca, Çağrı, Türkistanî, Turan, Gökçe, Abu Hayyat isimlerinde kahramanlar yer almaktadır. Ankaralı Hoca, Ankara'da bir üniversitede öğretim üyesidir. Çağrı da Hoca'nın aynı üniversitede Hoca'dan dersler alan bir öğrencidir. Turan da Çağrı'nın her zaman destekçisi olan, eğlenceye ve maceraya düşkün bir arkadaşısıdır. Türkistanî ise Ankaralı Hoca'nın Mısır'da yaşayan eski bir dostudur. Gökçe, Ankaralı Hoca'nın (romandaki) kızıdır. Abu Hayyat, Mısır'da iş birliği yaptıkları biridir. Bir gün Hoca Çağrı'yı arar ve bir makaleden bahseder. Kayıp bir eseri bulmak için heyecanlanırlar ve Çağrı bu eseri bulmak için Kahire'ye gider. Keops piramidine gidip eseri bulmaya karar verirler. Yılanların dilinden anlayan Abu Hayyat adlı biri ile iş birliği yapıp kitabın bir bölümüne ulaşırlar. Abu Hayyat bu arada yakalanır. Türkistanî'nin eşgali belli olur. Ankaralı Hoca ve Çağrı ise tehlike içerisine düşerler ve sahte kimlik ve pasaportla Türkistanî'yi İstanbul'a gönderirler. Daha sonra Çağrı da Ankaralı Hoca ile maceralı bir şekilde Mısır'dan ayrılır. Yanlarında da buldukları kutuyu getirmişlerdir. Bu küçük sandığı bir türlü açamazlar. En sonunda "Ulu Han Ata Bitigçi" diye bağırırlar ve küçük kutu açılır. Kutunun içinden çıkan kitapta Kayı (IYI) damgasına rastlarlar, Ahlat'a gidip damganın izini ararlar. Ahlat'ta gezerlerken terör örgütü PKK'nın yapılanması, uyuşturucu ticareti ve Avrupalı devletlerle olan ilişkilerine şahit olurlar, bunlar da romanda dikkat çekici bir şekilde aktarılır. Ahlat'tan sonra Hawai'de iz sürmeye devam ederler. Daha sonra Altay ve Kingan dağlarına giderler. Burada Boda denen halk anlatılır. Yazarın oluşturduğu Boda dili çok ilginç örneklerle yer almaktadır. Gökçe ise yerli halklar arasında iz sürülürken bir süre tanrıça gibi ilgi görür. Altın heykelin bulunması ile devam eden öykü, bu heykelin Türkiye'ye yanlarında getirilip getirilmesi tartışmaları ile sürer. Roman, kahramanların gemiyle Türkiye'ye dönmeleri ile sonlanır. Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un *Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata* romanından hariç *Gülner* (1998) ve *2BA* (2004) adlı iki romanı daha vardır.

Prof. Dr. Necati Demir de bu anlatıyı yayınlamıştır (2018). Eserin arka kapak yazısında kitap hakkında şu bilgiler verilmiştir: "Ulu Han Ata Bitiği diğer adı ile Ulu Han Ata Kitabı, Türklerin ilk babasının yani Türk ırkına mensup ilk kişi olan Ulu Ay Ata'nın ve ilk Türk kadını ve annesi Ulu Ay Ana'nın yaradılışını anlatmaktadır. Özellikle Türklüğün kökeni ve Türklerin dünya üzerinde yaşamaya başlaması ile ilgili bilgiler, herkesin ilgisini çekebilecek özelliklere sahip olup eşine az rastlanır cinstendir. Eserde; Türkler, Oğuz Kağan, Dede Korkut, Ulu Kara Dağ, Ulu Ay Ata, Ulu Ay Ana, Altın Han, Gümüş Han, Türk Yemini, Çocuk Arslan Hikâyesi gibi Türk tarihi, kültürü ve coğrafyası ile ilgili pek çok konuda bilgiler verilmiştir. Bütün bunlara ilave olarak Arapça metin içerisinde bulunan yer adları ve kişi isimlerinin her birinin arkaik Türkçe unsurlar olması, eserde verilen bilgilerin değerini daha da artırmaktadır. Prof. Dr. Necati



Demir'in yayına hazırladığı eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserin yazıldığı coğrafya ve dönemin tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise eseri Farsçadan Arapçaya tercüme eden ve bir Memlûk Türkü olan yazarı Seyfüddin Ebubekir bin Abdillâh bin Aybek ed-Devâdârî ve Ulu Han Ata Bitiği'nin içinden alındığı eseri Dürerü't-Ticân ve Gururu Tevârihi'z-Zaman tanıtılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Ulu Han Ata Bitiği metni verilmiştir."

## 2. İkilemeler ve Özellikleri

Bir iletişim aracı olan dil, kısaca düşüncenin ifadesidir. Gerek bir bireyin gerekse bir milletin kullandığı dilden bireye ya da millete ait düşünce dünyasının durumu anlaşılabilir. Dile ait kelimeler ve kelime grupları, yaşam biçimi sayılan kültürün zenginliklerini yansıtmaktadır. Bir dilin zenginliği öncelikle kelime dağarcığının zenginliğini göstermektedir. Bir dildeki kelime sayısı, olay ve durumları ifade incelikleri, kavram genişliği, doğadaki nesnelere adlandırma yolları, renk adları, bitki ve hayvan adları gibi unsurlar o dilin zenginliğini ortaya koymaktadır. Bir dilin zenginliğini gösteren bir başka unsur da *ikileme* adını verdiğimiz kelime tekrarlarıdır. Türk dilinin tarihi boyunca yaygın bir kullanıma sahip olan ve çoğu kalıplaşmış şekiller olan ikilemeler, uzun zaman diliminde oluşması sebebiyle gerek dil eskiliğinin gerekse dil zenginliğinin ortaya konulması için önemli bir dil ürünüdür.

Bir kelimenin anlam ve ezgi gücünü artırma yoluyla farklı şekillerde kelime tekrarları yapılır. İki ya da daha fazla kelimenin yan yana gelerek oluşturduğu kelime grubuna *ikileme* adı verilir. Son çalışmalarda daha çok *tekrar grubu* olarak da adlandırılan *ikilemeler* hakkında farklı bilim insanları tarafından farklı terimler tercih edilmiştir: ikileme, yineleme, tekrar, kelime koşması, ikizleme, koşma, koşaç, hendiadyoin, atf-ı tefsiri, terki-i ihtimali veya mühmelât...

Türkçe Sözlük'te, "Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması: yavaş yavaş, irili ufaklı, aşağı yukarı gibi." olarak tanımlanmıştır (2011: 1165). Anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır (Hatiboğlu, 1981: 9). İkilemeler, aralarında belli bir ses düzeni bulunan biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin tek bir kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulan kelime grubudur (Korkmaz, 2003: 82).

Anlatış yollarını çoğaltmak için dillerin başvurdukları çarelerden biri de kelimeleri veya kelimelerin bir ögesini tekrarlayarak yeni yapılar meydana getirmek yöntemidir. Dilbilimde bu yöneme genel olarak ikileme (*redoublement*) denilmekle beraber güzel güzel, baka baka, dara dar, yarı yarıya, birden bire tarzındaki tam kelime tekrarlamaları için ayrıca *reduplication* terimi de kullanılıyor ki dilimizde ikizleme sözüyle karşılanması uygun olur (Ağakay, 1953:189). Mehmet Ali Ağakay, ikizlemenin en yalın şeklinin, aynı kelimenin olduğu gibi iki defa yan yana gelmesiyle oluştuğunu söyler ve ikizlemelerin sıfatlardan (büyük büyük ağaçlar, mini mini evler), isimlerden (kapı kapı dolaşmak, göz göz olmak, avuç avuç paralar), zarflardan (şimdi şimdi anlamağa başladım, böyle böyle öğreneceksin), zarf değerindeki tümleçlerden (önüne önüne bakıyordu, kenardan kenardan gidiyordu), yansımalarından (şarıl şarıl, mışıl mışıl, çıtçı, zıpızıp), edat ve nidalarından (hele hele, hayhay, haydi haydi), fiillerden





[gitmiş gitmiş, söylüyorum söylüyorum, gelse gelse, dayansın dayansın, çekçek (= bir çeşit araba), gelgel (cazibe), kaçkaç (ürkün, panik), gelip gelip, bakıp bakıp vb.] oluşabildiğini örnekler (1953: 190-91).

Muharrem Ergin, Türkçede hemen hemen her çeşit kelimededen tekrar yapılabileceğini fakat tekrara en elverişli kelime çeşitlerinin isimler, sıfatlar, zarflar ve gerundiumlar (zarf-fiil) olduklarını belirtir. Ona göre zamirler tekrara elverişli 11 değildir ve edatlardan da yalnızca bazı ünlem edatlarının tekrarları yapılabilir. Fiillerde bunlara göre daha geniş bir tekrar yapma kabiliyetinin bulunduğunu fakat fiil tekrarlarında da tekrardan çok bir arka arkaya gelme durumunun söz konusu olduğunu ifade eder (1993:356).

Yalnızca zamirler tekrar için çok uygun değildir. Ergin'e göre, tekrarların kuvvetlendirme (kara kara gözler), çokluk (kapı kapı) ve devamlılık (koşa koşa) olmak üzere üç görevi vardır. Ergin, tekrarları dörde ayırır: aynen tekrarlar: yavaş yavaş, şırıl şırıl, şu şu, vah vah...; eş mânâlı tekrarlar: eğri büğrü, falan filan...; zıt mânâlı tekrarlar: düşe kalka, bata çıka...; ilâveli tekrarlar: adam madam, dümdüz... (Ergin, 1972, 377-379).

İkileme yerine "tekrar"ı tercih eden Muharrem Ergin, "Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır. Tekrarı meydana getiren iki kelimenin tekrara iştiraki tamamıyla eşittir. Fonksiyonları da, şekilleri de, vurguları da birbirinden farksızdır. Eksiz yan yana gelirler ve her iki kelime de kendi vurgusunu taşır." (Ergin, 1993:355) açıklamasını yapar.

Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı yapıtında ikileme yerine "tekrar grubu" ifadesini kullanır ve bunu; bir nesneyi, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubu olarak tanımlar (1998:26). Leyla Karahan, tekrar gruplarının cümle ve kelime grupları içinde isim (Kahve mahve yapmam sana ben.), sıfat (Yeşil yeşil dallar arasından) ve zarf (Gök mavi mavi gülümsüyordu.) görevi yaptıklarını belirtir. Karahan; zamirlerin, bağlama ve çekim edatlarının dışında bütün kelimelerle tekrar grubu yapılabildiğini ve ünlem edatlarının tekrara elverişli kelimeler (ah vah, oh oh, fısıfısıf, şırıl şırıl vb.) olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca grubu oluşturan kelimelerin çekim eki taşıyabildiklerini (evi barkı, sağa sola, içinde gücünde, varını yoğunu, dereden tepeden, oradan buradan) de belirtir (1998:27).

Vecihe Hatiboğlu, anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükleri incelerken, iki sözcüğü de anlamlı ikileme (doğru dürüst, sağ salim, akıllı uslu vb.), aynı anlamlı sözcüklerden kurulan ikileme (kılık kıyafet, yüz surat, sorgu sual, deli divane, ses 16 seda vb.), anlamları yakın sözcüklerden kurulan ikileme (delik deşik, eş dost, dünya alem, doğru dürüst, ağrı sızı, dermek devşirmek, mal mülk, yol yordam vb.), anlamları karşıt sözcüklerden kurulan ikileme (irili ufaklı, büyüklü küçüklü, er geç, eksik fazla, dosta düşmana, iyi kötü vb.), bir sözcüğü anlamlı ikileme (eğri büğrü, eski püskü, ufak tefek, yamru yumru, yırtık pırtık vb.) ve iki sözcüğü de yarı anlamlı ikileme (eciş bücüş, ıçığını cıçığını, abur cubur; şakır şakır, tıkr tıkr, şarıl şarıl, hapır hupur vb.) şeklinde bir tasnif yapar (1981:57-60). Muharrem Ergin'de de buna benzer bir tasnif söz konusudur. Tekrarlar adını verdiği bu kelime grubunu aynen tekrarlar (ince ince, ışıl ışıl, dağ dağ, göz göz, adım adım; gürül gürül, mışıl mışıl, kıtır kıtır, zangır zangır; bir bir, üç üç, beşer beşer, onar onar; diye diye, koşa koşa, otura otura, durup durup, koyup koyup; şu şu; evet evet, hay hay, vah vah; olsa olsa, yesin yesin vb.), eş manalı tekrarlar (eğri büğrü, açık saçık, toz toprak vb.), zıt manalı tekrarlar (iyi kötü, büyük küçük, aşağı yukarı, içli



dışlı, bata çıka, düşe kalka vb.) ve ilaveli tekrarlar (adam madam, su mu, iş miş, koştı moştı vb.) olarak tasnif eder ve ayrı yazılması gereken tekrarların iki kelimesi arasına virgül koymamak gerektiğini belirtir (1993:356-57).

Zeynep Korkmaz (2003:82) da ikilemeleri; aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar, eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar, zıt anlamlı kelimelerle kurulanlar, aynı kelimenin öncesinin değiştirilerek tekrarlanması yoluyla kurulanlar olmak üzere dört grupta inceler.

“Tekrar Grubu” terimini tercih eden Leyla Karahan, grupta yer alan kelimeler arasında, şekil ve anlamca bir ilişki bulunduğunu belirterek bu kelime grubunu unsurları aynı olan tekrar grubu (mışıl mışıl, yavaş yavaş, koşa koşa, ılık ılık), unsurları yakın anlamlı olan tekrar grubu (doğru dürüst, eğri büğrü, kılık kıyafet, güle oynaya), unsurları zıt anlamlı olan tekrar grubu (bata çıka, irili ufaklı, ölüm kalım) olarak sınıflandırır. Karahan’a göre “m” ünsüzünün kelime başına ilavesiyle yapılan tekrarlar da yakın anlamlı kelimelerle oluşmuş tekrar gruplarına dahildir (okul mokul, oyun moyun,halı malı vb.). (1998:26-27).

İkilemeyi, “bir dilin söz varlığı denince, yalnızca o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütün” (Aksan, 1996:7) şeklinde tanımlayan Doğan Aksan, *En Eski Türkçenin İzlerinde* adlı eserinde ikilemeyi şu şekilde ele almıştır: “Dilcilikte, Yunanca terimiyle hendiadyoin (hendiadyoin ‘iki ile, iki aracıyla bir’) adını alan ve koca Latin yazınında ancak birkaç örneği bulunan ikilemeler Türkçenin her döneminde ve her lehçesinde büyük bir sıklıkla kullanılmış ve kullanılmaktadır. Dilimizin hep yapı hem söz dizimi hem de anlam bilimi bakımından en önemli özelliklerinden birini, bu ögeler oluşturmaktadır. Türkçedekine yakın oranda Korecede ve bir ölçüde Japoncada karşımıza çıkan ikilemeler Hint-Avrupa dillerinde genel olarak büyük bir sayıda değildir. Bugün, Türkiye Türkçesinde değişik sözcük türleriyle, çeşitli yapılarla oluşturulan ikilemelere burada birkaç örnek vermekle yetineceğiz: Aynı adın yinelenmesiyle adım adım, sokak sokak, sayfa sayfa; aynı sıfatın yinelenmesi ile belirteç görevi gören yavaş yavaş, güzel güzel; ters anlamlılarla kurulan büyük küçük, belli belirsiz; eş anlamlıların bir araya getirilmesiyle oluşturulan doğru dürüst, açık seçik; çekimli ve çekimsiz eylemlerin kurduğu otura kalka, yenmiş içilmiş, açılmak saçılmak; ayrıca, ikinci ögesine bir /m/ sesi eklenmiş olan kadın madın, okul mokul binlerce örnekten ancak bir ikisidir.” (Aksan, 2000:97-98). Değişik sözcüklerin bir araya gelerek oluşturdukları bileşik sözcükler ile ikilemelere çok sık başvurulmasını Türkçenin zengin bir dil olduğunun önemli göstergeleri olarak (Aksan, 2005a: 18) değerlendirmektedir.

Hamza Zülfikar, “Yansımalarda İkileme” başlığı altında değerlendirmeler yapmıştır: “İkileme (reduplication), herhangi bir lengüistik birimin tekrarıdır. Bu tekrar bir ses biriminden yapıca bütünleşmiş (morfolojik) bir birime (ek, kök, kelime, hatta cümleciklerin tekrarına) kadar varabilir. Ses yansımalarında önemli bir yer tutan ikilemeler sürekliliği anlatmak, anlamı pekiştirip zenginleştirmek, söyleyişe ahenk katmak, ses ve söz benzerliği sağlayarak tabii sese daha çok yaklaşmak, iki kelimeyle bir kavramı adlandırmak, ortaklaşa yeni bir anlam elde etmek amacıyla birincil ya da ikincil biçimlerin tekrarlanması olarak tanımlanabilir. İkilemelerin başlıca amacı pekiştirme, güçlü kılma, ikizleşmelerle anlatımı daha da kuvvetlendirmektir. hattır huttur (Acele ve oburca yemeyi anlatır - Bo.), maççık muççuk et- (Yemek yerken ya da sakız çiğnerken ağız şapırdatmak - Isp.) (...) gibi örneklerde görüldüğü gibi sürekliliği ve yoğunluğu



belirtmek için ikizleşmelerle, tabii sesler daha yakından yansıtılmıştır.” (Zülfikar, 1995:161-162).

İncelememizde, yukarıda bahsi geçen çalışmalar dışında Vecihe Hatiboğlu'nun “Kelime Grupları ve Kuralları” (1988), Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (1984), Necmi Akyalçın'ın *Türkçe İkilemeler Sözlüğü* (Tanıklı) (2007), Osman Nedim Tuna'nın “Türkçede Tekrarlar” (1947) ve “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi” (1983), Mehmet Ali Ağakay'ın “Türkçede Kelime Koşmaları” (1954), A. Deniz Abik'in “(İsim1 + II/+IU) (İsim2 +II/+IU) Kuruluşundaki İkilemeler” (2010), Fatma Akerson'un “Türkçenin Çeviride Tam Değerlendirilemeyen Bir Özelliği: İkilemeler” (1982), Bilal Aktan'ın “Dîvânü Lügâti't-Türk'ün Söz Varlığında Yer Alan İkilemeler” (2010), Tahsin Aktaş'ın “Yapı ve Anlam Bakımından Almanca ve Türkçede İkilemeler” (1996), Ercan Alkaya'nın “Orta ve Doğu Karadeniz Ağzlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme” (2008), Meltem Can'nın *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* (2010), Şahbender Çoraklı'nın Türkçe ve Almancada İkilemeler (1991) ve “Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler I” (2001), Yasemin Çürük'ün “İkilemelerin Dilbilgisel Anlamları” (2016), Hüseyin Durgut'un “Türkiye Türkçesinde İkilemelerde Kalan Arkaik Kelimeler” (2004), Mehmet Dursun Erdem'in “Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine” (2005), Hasan Eren'in “İkiz Kelimelerin Tarihine Dair” (1949), Naile Hacızade'nin Azerbaycan Türkçesindeki Deyimlerin Dil Özellikleri (2005), Zuhal Kargı Ölmez'in “Kutadgu Bilig'de İkilemeler (1)” (2007) ve “Kutadgu Bilig'de İkilemeler (2)” (1998), Bülent Özkan'ın “Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar” (2011), Elif Özkan'ın “Dede Korkut Kitabı'nın Vatikan Nüshası'nda Yer Alan İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme” (2013), Nevzat Özkan'ın “İsme Gelen Ekleri de Alan Bir Fiil Gövdesi: belir-” (1999), Hülya Savran'ın “Orhun Yazıtlarında Eş Heceli İkilemeler ve Sıralama Kuralları Üzerine” (1998), Gülsel Sev'in “Divanü Lügâti't Türk'te İkilemeler” (2004), Serkan Şen'in *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* (2002), İbrahim Taş'ın “Kutadgu Bilig'de İkilemeler” (2012), Andreas Tietze'nin (1966). “Reduplikasyon ve (r) ile Kurulmuş Çift Sözcükler”, Yaşar Tokay'ın “Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde İkilemeler” (2013), Hanifi Vural'ın “Dede Korkut Anlatılarında Söz Tekrarları” (2004) ve Nuri Yüce'nin “İkilemelerdeki İlginç Problemler” (1998) adlı çalışmalarından faydalandık, bu eserlerdeki bilgileri, açıklamaları ve örnekleri gözden geçirdik.

### 3. Bulgular

#### 3. Romandaki İkilemeler

##### 3.A. Aynı Kelime ile Kurulan İkilemeler

###### 3.A.1. Aynı Kelime ile Kurulan Zarf Görevli İkileme

- Çağrı bilgisayar ekranındaki metni **ağır ağır** okudu. (UHA 81)
- Piramidin kapısına **ayrı ayrı** yaklaşılm. (UHA 56)
- Gökçe, Ankaralı Hoca ve Türkistanî de düzeneği kullanarak **birer birer** kumsala indiler. (UHA 223)
- Boşluk **bulut bulut** doluvermişti. (UHA 77)
- Gökte ak kuğu kanadıyla uçar, deniz üstünde ak buğu **bulut bulut** uzarmış. (UHA 156)



- Kabarmış tüyleri **bulut bulut**. (UHA 157)
- Fakat hocanın gülmesi bitmemişti, **için için** gülmeye devam ediyordu. (UHA 51)
- Hâlâ **için için** gülmeye devam ediyordu. (UHA 52)
- Burada insan **kolay kolay** kilo almaz. (UHA 164)
- Şimdi sen bu takıttan **kolay kolay** kurtulamazsın. (UHA 100)
- Ulu Tanrı'nın yüreği **parça parça** boşluğa dağılıvermişti. (UHA 77)
- Koltuklara geçip şöyle **rahat rahat** oturun beyler oturun da DNA'larınızı başınıza devşirin. (UHA 173)
- **Sıra sıra** dizilmiş güz sarısı taş peykeler üzerinde beyaz kefenlere sarılmış cesetler vardı. (UHA 148)
- Eh, ben de müzmin bekârım ya, **sık sık** kütüphanede geceliyorum. (UHA 42)
- Hoca **sık sık** anlatır, gülerdi. (UHA 14)
- İlk açıldığı sırada **sık sık** uğradığı Ankamall'u göndermişti bile. (UHA 12)
- Kahvaltıdan önce okunan metne Ankaralı Hoca **sık sık** müdahale ediyordu. (UHA 78)
- **Sık sık** Arapça metne de bakardı. (UHA 15)
- **Sık sık** çatışmalara giriyorlardı. (UHA 128)
- Tamam, çocuklar, dedi Ankaralı Hoca; şöyle oturun da **sakin sakin** konuşalım. (UHA 227)
- Zahid Boran'ın Ahlât'taki uzantıları üzerinde **tek tek** durdular. (UHA 136)
- Ankaralı Hoca kâğıda **uzun uzun**<sup>2</sup> baktı. (UHA 50)
- Bunu Ankaralı Hoca ile **uzun uzun** konuşmuşlardı. (UHA 15)
- Kahvaltıda **uzun uzun** sohbet ettiler, birbirine takıldılar. (UHA 138)
- Sonra da mağaranın girişinin çevresine dizilip çenelerini göğe doğru kaldırarak **uzun uzun** uludular. (UHA 195)
- Şehnâme'de **uzun uzun** anlatılır. (UHA 30)
- Fakat eskisi de çok küçüktü ve Kıbrıs'ı **yeni yeni** keşfeden yatçılara dar geliyordu. (UHA 72)

2 Uzun kelimesini türemiş yapılarak da düşünebiliriz. Lakin Clauson ve Eyüboğlu "uz"dan türediğini iddia etseler de ekin işlevsel olmamasından emin olamadığımız için basit yapılar olarak burada ele alınmıştır. uz: Clauson, uza- fiilinden türetmiştir: < ETü uzun < ? ETü \* uz +(I)n (1972: 288). uz-: Öncül sesleri a-u, eylem eki -mak'tır. Anlam içeriği: büyüme, gelişme, genişleme, yetkili-yeterli olmak (uzman), götürmek, eşlik etmek, sanat, gevşemek, sürekli, us (Uyg.), uygun, beceri, başarı, doğru, ayrılmak (uzaklaşmak), gitmek, uygun düşmek, uyumlu olmak, anlaşmak, yumuşaklık (davranışlarda), kısacası (uzuncası), elverişli (Tar. Sözl.), bir balık ağı türü güçsüz, öfke, uslu, yavaş, çekingen, ağırbaşlı (Eyüboğlu, 1989:158).





- **Yer yer** kır düşmüş saçı ve sakalıyla olduğundan yaşlı görünüyordu. (UHA 67)
- Aksakallı adamın incelip uzayan sesi **zaman zaman** bir Orta Anadolu bozlağına dönüşüyor... (UHA 199)
- Katırların kayalara çarpıp yankılanan, **zaman zaman** insan haykırılarına karışan, bazen de toprağa gömülmüş gibi birden susan kişnemeleri...(UHA 120)
- **Zaman zaman** fakülte odasına gider, Mehmet Eröz Hoca ile konuşmuş. (UHA 124)
- **Zaman zaman** toprağa gömülmüş mezar taşlarına rastlıyorlar. (UHA 133)

### 3.A.2. Aynı Kelime ile Kurulan Sıfat Görevli İkileme

- Gözlerdeki **alev alev** ışıklar parıltılarını azaltmışlar, küçük ve dağınık huzmeler halinde etrafa dökülmeye başlamışlardı. (UHA 110)
- **Kıvrım kıvrım** dağ yolu var. (UHA 158)
- **Kıvrım kıvrım** dağ yolu vardı. (UHA 160)
- İkisi birleşmiş, bir olmuş karı koca olmuş, eş olmuş ve **nice nice** çocukları doğmuştu. (UHA 82)

### 3.A.3. Aynı Kelime ile Kurulan Fiil (Yüklem) Görevli İkileme

- **Büyümüş büyümüş** yine kişiöglü olmuştu. (UHA 77)

### 3.A.4. Aynı Kelime ile Kurulan Ünlem Görevli İkileme

- **Allah Allah** Kuba Alp da nereden çıktı. (UHA 102)
- **Allah Allah!**.. (UHA 41, 45, 85, 97, 188)
- **Allah Allah**, dedi Çağrı, belli de adam atlana sayfada cümleyi tamamlıyor ve Wolves'in ne olduğunu açıklıyordu. (UHA 189)
- **Allah Allah**, fesuphanallah, kızım doğru konuşsana! (UHA 78)
- **Hayır hayır**... (UHA 146)
- **Hay hay** hocam. (UHA 104)
- **Haydi haydi**, git de Türkistan'ı çağır; birazdan sofraya oturacağız. (UHA 165)
- Neyse yılanı başı diyelim, seni de onun gibi kısıvrak yakalasalardı, **hah hah haaa**. (UHA 101)
- **İyi iyi**... (UHA 222)
- **Olur olur**... (UHA 137)
- **Öyle öyle**, dedi Türkistanî. (UHA 75)
- **Tağam tağam** anlaşıldı. (UHA 78)
- **Tamam tamam** yaylan da boyunu görelim. (UHA 145)



- **Yahşi yahşi**, memnun oldum. (UHA 26)
- **Yok yok** Fazilet teyze biz hep böyleyiz. (UHA 9)
- **Yok yok**, dedi Türkistanî; bizden geçti bu işler; gençlerin yolu açık olsun. (UHA 129)

### 3.A.5. Aynı Kelime ile Kurulan Yansımaldan Oluşan İkileme

- Aşkabat Caddesi hâlâ **cıvıl cıvıldır**. (UHA 178)
- Mısır polisi **fıldır fıldır** onları arıyordur. (UHA 66)
- Kızın kalbi **pırır** etti. (UHA 166)
- Mahfaza **pırıl pırıl** parlıyordu. (UHA 150)
- Alanın bütün azametine rağmen her şey **tıkır tıkır** çalışıyordu. (UHA 23)

### 3.A.6. Aynı Kelime ile Kurulan Hâl Ekli İkileme

#### 3.A.6.1. Bir İsmi Doğrudan Tekrarıyla Oluşan Grupların Her İkisine +DA Gelmeye Oluşan Yer Tamlayıcısı Görevindeki İkilemeler

- Tabi, oğlum boşuna gezdirmiyoruz bu kafayı **orda burda**. (UHA 19)

#### 3.A.6.2. Bir İsmi Doğrudan Tekrarıyla Oluşan Grupların birincisine +DAn, İkincisine +A Gelmeye Oluşan Yer Tamlayıcısı Görevindeki İkilemeler

- Ahlat'ı **baştan başa** kuşatan kızıl kahverengi ton Merkez Kabristanı'na da hakimdi. (UHA 131)
- Bulutlar sanki daha bir kararmış, daha alçalmış ve vadiyi **baştan başa** örtmüş gibiydi. (UHA 120)
- Mağara yakın değildi ve **uzaktan uzağa**, sanki mağaranın içinden kurt ulumalarına benzer sesler geliyordu. (UHA 191)

#### 3.A.6.3. Bir İsmi Doğrudan Tekrarıyla Oluşan Gruplardan İkincisine +A Gelmeye Oluşan Zarf Görevli İkilemeler

- **Alt alta, üst üste** on dakika yuvarlandılar. (UHA 126)
- Çağrı'nın da yerinden fırlamasıyla **alt alta, üst üste** güreşmeye başladılar. (UHA 6)
- Sonra da **alt alta, üst üste**. (UHA 161)
- Bir süre **art arda giden** arabalar bir kavşakta durdu. (UHA 11)
- Eee müsaade et de Gökçe, **erkek erkeğe** takılalım biraz. (UHA 138)
- Ekrem Üsteğmen'le **baş başa** müzakere ettiler. (UHA 136)
- Gökçe bunlar **kendi kendine** "Bunlar ne iş ne iş çeviriyorlar?" diye düşünürken şalvarlı adam Baron Darjan'a yaklaştı, saygıyla eğildi ve hırıltılı bir sesle konuştu. (UHA 113)



- “Boşuna olur mu?” dedi **kendi kendine**. (UHA 181)
- Benim fikrimce dedi; bugün **kendi kendimize** dolaşalım. (UHA 219)
- Her neyse, bir sürü taş **kendi kendine** geri gidiyor. (UHA 223)
- **Kendi kendimize** dolaşmak istiyoruz, diyelim. (UHA 218)
- Konuşmuş **kendi kendine**. (UHA 157)
- Mekanizma olmasa taş **kendi kendine** yukarı çıkar mı kızım? (UHA 222)
- Ne o ne bu, dedi **kendi kendine**. (UHA 35)
- Türkistanî **kendi kendine** söylenmeye başladı. (UHA 191)
- Sanki burada, şu göğün, şu ayın ve şu yıldızların altında **kendi kendine** birleşiyor. (UHA 217)
- Bu bir doğaçlama konserdi; baştan sona bir emprovizasyondur; *kendi kendini* yaratıyordu, **kendi kendine** yaratılıyordu. (UHA 217)
- Altın heykel, altın kan tam da **üst üste** duruyor. (UHA 175)
- Birkaç saat içinde ağaç kütük ve dalları **üst üste** dizilmiş; üstleri yapraklarla örtülmüştü. (UHA 204)

### 3.A.6.4. Bir İsmi Doğrudan Tekrarıyla Oluşan Gruplardan Birincisine +DAn, İkincisine +A Gelmesiyle Oluşan Zarf Görevli İkilemeler

- Hele bizim gibi **doğrudan doğruya** insan ve insanın geçmişte yapıp ettikleriye, e sizde biraz insan olursunuz. (UHA 9)
- Ankaralı Hoca **içten içe** Çağrı gibi bir talebesi olduğu için gurur duyuyordu. (UHA 127)
- Verilen bilgileri **inceden inceye** kontrol etme imkânı oluyor. (UHA 21)

### 3.A.7. Aynı Kelime ile Kurulan İyelik Ekli İkilemeler

- Zaten **topu topu** 32 varak. (UHA 81)

### 3.A.8. Aynı Kelime ile Kurulan -m’li İkilemeler

- Ne oğlum bu **opal mopal**. (UHA 20)
- Ne oğlum **hocam mocam**. (UHA 8)
- **Akşamı makşamı** yok, diye gürlledi Gökçe. (UHA 228)

### 3.A.9. Aynı Kelime ile Kurulan Zarf-Fiil Ekli İkilemeler

- **Çağıldaya çağıldaya** ovaya doğru akar giderdi. (UHA 80)
- Turan **sallana sallana** pijamalarını çıkardı. (UHA 108)
- Bulutlar raksa başladı **döne döne**. (UHA 169)

### 3.A.10. Aynı Kelime ile Kurulan (Ek Fiilli) Yükleme Görevli İkilemeler



- Yıldızlar **ışıl ışıldı** ve gökyüzü lacivert bir tuvaldi. (UHA 216)
- Aşkabat Caddesi hâlâ **cıvıl cıvıldır**. (UHA 178)

### 3.A.11. Aynı Kelime ile Kurulan Türemiş Yapılı İkilemeler

- ... **ayrı ayrı** (UHA 56), **birer birer** (UHA 223), **kıvrım kıvrım** (UHA 158, 160).
- Çağrı ayak bileklerinden **sıkı sıkı** yakaladı. (UHA 150)

### 3.A.12. Aynı Kelime ile Kurulan Birleşik Yapılı İkilemeler

- **Öyle öyle**,<sup>3</sup> dedi Türkistanî. (UHA 75)

### 3.A.13. Aynı Kelime ile Kurulan Yüklemeli İkilemeler

- Bu bir doğaçlama konserdi; baştan sona bir emprovizasyondur; **kendi kendini** yaratıyordu, **kendi kendine** yaratılıyordu. (UHA 217)

### 3.A.14. Aynı Kelime (Fiil) ile Kurulan -sA'lı İkilemeler

- Altın heykel **olsa olsa** oradadır. (UHA 174)
- **Olsa olsa** Kingan Dağları'nda. (UHA 174)

### 3.A.15. Aynı Kelimenin/Fiilin İlkine -r İkincisine -mAz Eki Getirilerek Yapılan İkilemeler

- Dışarı **çıkır çıkmaz** içeri uzanarak Türkistanî'nin elini yakalamış ve kendine doğru çekmişti. (UHA 59)
- Köşeyi **döner dönmez** kapaklandı. (UHA 139)
- Araba hareket **eder etmez** Türkistanî konuştu. (UHA 48)
- Evlerine **girer girmez** uykuya daldılar. (UHA 204)
- Türkistanî de gelmiş ve **gelir gelmez** sohbeta katılı vermişti. (UHA 225)
- Gökçe **ister istemez** kulak kabarttı. (UHA 112)
- "Ne **olur** ne **olmaz**, işimiz bitinceye kadar adam ayılmasın." dedi. (UHA 57)
- Ne **olur** ne **olmaz** diye düşünen Çağrı eseri ikinci defa baştan sona fotoğrafladı. (UHA 38)

### 3.A.16. Aynı (Kökteş) Kelime ile Deyim Şeklinde Kurulan İkilemeler

- Ara sıra gölden balık avladıkları **kuş kuşladıkları** da oluyordu. (UHA 203)
- **ister istemez** (UHA 112). **ne olur ne olmaz** (UHA 38, 57)

<sup>3</sup> "O (zamir) + ile (edat)" birleşmesinden "öyle" şekline geldiğini düşündüğümüz bu kelimeyi bazı dil bilimciler ele almış ve aynı şekilde *birleşik* olduğunu zikretmişlerdir (Ergin, 2009:1, Koç, 1996:594; Gülensoy, 2007:68; Eyuboğlu, 2004:59; Demircan, 2001:95). Bu birleşmeye "enkliz" adını vermişlerdir. Muharrem Ergin de "Köklerle eklerin birleşmesinde uyum bakımından, sonra gelen önce gelene tabi olurken biri ince biri kalın iki kökün birleşerek tek kelime meydana getirmeleri hâlinde önce veya sonra gelen değil, birleşik kelimeye umumiyetle mânâsı hâkim olan kelime diğerini kendisine benzetir (2009:1). şeklinde tanımlamıştır. Konu hakkında makale yayımlayan Birol İpek de benzer tanımları yaparak (2016:1535-1536) "eğilti" terimini karşılık olarak teklif etmiştir.



### 3.B. Yakın Anlamlı Kelime ile Kurulan İkilemeler

#### 3.B.1. Yakın Anlamlı Kelime ile Kurulan Zarf Görevli İkilemeler

- Dövüşmekten **doğru dürüst**<sup>4</sup> tanışmaya fırsat bulamamış olan Ankaralı Hoca ile Turan sanki kırk yıllık dost olmuşlardı. (UHA 71)
- Başlarına bir iş gelmeden **sağ salim** İstanbul'a döndüler. (128)
- Gökçe'yi **sağ salim** bulduklarını bildirdi. (UHA 121)
- **Toz toprak** içinde üçüncü bir boşluk buldular. (UHA 148)
- Otelin restoranında **yorgun argın** yemeğe oturdukları vakit saat hayli ilerlemişti. (UHA 130)
- **Yarın öbür gün** ölüp gideceğiz hanım. (UHA 165)

#### 3.B.2. Yakın Anlamlı Kelimeden Kurulan İsim Görevli İkilemeler

- **Kavga dövüş** duruldu. (UHA 84)
- Ülkede **yok yoksul** *kalmadı*. (UHA 84)
- Tabii arazide öyle hocalara **eğilmeler bükülmeler** olmaz. (UHA 8)

#### 3.B.3. Yakın Anlamlı Kelime ile Kurulan Yansıma İkilemeler

- Bu **takır tukur**... (120)

### 3.C. Zıt Anlamlı İkilemeler

#### 3.C.1. Zıt Anlamlı Zarf Görevli İkilemeler

- **Aşağı yukarı** on varak daha var. (UHA 161)
- **Aşağı yukarı** bir metre genişliğinde, iki metre uzunluğunda bir satıh. (UHA 197)

#### 3.C.2. Zıt Anlamlı İyelik Ekli İkilemeler

- **Sağı solu** yontuldu. (UHA 84)

#### 3.C.3. Zıt Anlamlı Hâl Ekli (Yer Tamlayıcısı Görevindeki) İkilemeler

##### 3.C.3.1. Zıt Anlamlı Gruplardan Her İkisine +A Hâl Ekinin Gelmesiyle Oluşan (Yer Tamlayıcısı Görevindeki) İkilemeler

- Metinleri **sağa sola** çeviriyor aşağıdan ve yukarıdan bakmayı deniyor, fakat farklı bir şey bulamıyordu. (UHA 50)
- Düğmeyi **sağa sola, öne arkaya** doğru itekledi, yine olmadı. (UHA 74)
- **Gelene gidene** göz atıp vakit geçiriyor bir yandan da bu kadar yabancı turistin Van'da ne işi vardiyeye düşünmekten kendini alamıyordu. (UHA 112)
- Şimdi kurtlar gibi **sağa sola** hareketlenip birbirlerinin açığını yakalamaya ve zayıf noktaya saldırmaya hazırlanıyorlardı. (UHA 147)

<sup>4</sup> Ayrı Sıfatlardan Kurulan İkileme (Hatipoğlu, 1981:30).





- Erkekli kadınlı yüz kadar insan bazalt taşlarıyla döşenmiş, bir sahnede, vücutlarını **sağa sola** oynatarak ... hareket ediyordu. (UHA 197)
- Kamana ve Katuna ile yanlarındaki birkaç Boda ışıkların dansına eşlik eder gibi **sağa sola** birkaç defa salınmışlar... (UHA 207)

### 3. C.3.2. Zıt Anlamlı Gruplardan Her İkisine +DA Hâl Ekinin Gelmesiyle Oluşan (Yer Tamlayıcısı Görevindeki) İkilemeler

- Korkarım **sağda solda** cam çerçeve indirir, milletin malına zarar veririz. (UHA 7)
- **Sağında solunda** bir sürü delik var. (UHA 142)

### 3.C.3.3. Zıt Anlamlı Gruplardan Birincisine +DAn, İkincisine +A Hâl Ekinin Gelmesiyle Oluşan (Yer Tamlayıcısı Görevindeki) İkilemeler

- Ne olur ne olmaz diye düşünen Çağrı eseri ikinci defa **baştan sona** fotoğrafladı. (UHA 38)

### 3.C.4. Zıt Anlamlı "+II" Ekiyle Kurulan (Sıfat Görevli) İkileme

- **Erkekli kadınlı** yüz kadar insan bazalt taşlarıyla döşenmiş, bir sahnede, vücutlarını sağa sola oynatarak ... hareket ediyordu. (UHA 197)
- İşte şimdi **kadınlı erkekli** insan sesleri de havaya karışmaya ve sinir uçlarını titreştirmeye başlamıştı. (UHA 217)

### 3.C.5. Zıt Anlamlı Deyim Hâlinde İkileme

- İki birleşmiş, bir olmuş **karı koca** olmuş, eş olmuş ve nice nice çocukları doğmuştu. (UHA 82)

### 3.C.6. Zıt Anlamlı Fiillerle Kurulan İkileme

- Sağlık haberleri **alındı verildi**. (UHA 153)

### 3.C.7. Zıt Anlamlı Sıfatlarla Kurulan İkileme

- **Yaşlı genç** bir sürü sarışın adam ve kadın... (UHA 35)

### 3.D. Bir Kelimesi Anlamlı İkilemeler

#### (Biri Anlamlı Diğeri Anlamsız İkilemeler)

- Senin ataların kurt değil mi Ahmet Beyimiz; bir işaretinle **sus pus** olurlar. (UHA 194)
- Estağfurullah hocam, **yarım yamalak** Arapçam ile bir de ben metne bakayım dedim. (UHA 21)
- Müracaata yöneldi ve **yarım yamalak** Arapçasıyla Abdullah Türkistanı'yi sordu. (UHA 23)

### 3.E. Farklı Kelime ile Kurulan İkilemeler

#### 3.E.1. Farklı Kelime ile Kurulan Zarf-Fiil Ekli İkilemeler



- **Sere serpe**<sup>5</sup> *uzanmıştı*. (UHA 166)
- **Güle oynaya** Honolulu'ya geldiler ve gemide gecelediler. (UHA 225)

### 3.E.2. Farklı Kelimelerden Kurulan Zarf Görevli İkilemeler

#### 3.E.2.1. Farklı Kelimelerden Kurulan Basit Yapılı Zarf Görevli İkilemeler

- Dövüşmekten **doğru dürüst**<sup>6</sup> tanışmaya fırsat bulamamış olan Ankaralı Hoca ile Turan sanki kırk yıllık dost olmuşlardı. (UHA 71)
- **Dere tepe**<sup>7</sup> düz gitti. (UHA 12)

#### 3.E.2.3. Bir İsmi Doğrudan Tekrarıyla Oluşan Grupların Her İkisine +DA Gelmesiyle Oluşan Zarf Görevli İkilemeler

- Gökçe de **arada sırada** babasına takılıp onu daldığı hayalden uzaklaştırmaya çalışıyordu. (UHA 94)

#### 3.E.3. Farklı Kelimelerden Kurulan İyelik Ekli İkilemeler

- Kaçakçıların **dördü beşi**<sup>8</sup> ilk anda yere serildi. (UHA 120)
- İyi edersiniz de biraz da canlılarla uğraşsanız onların her birinin **huyu suyu** olduğunu öğrenirsiniz. (UHA 8)
- Hatta **saçları sakalları** bile dökülmemiş. (UHA 109)

#### 3.E.4. Farklı Kelimelerden Kurulan Her İkisine +A Gelmesiyle Oluşan Yer Tamlayıcısı Görevli İkilemeler

- Biz sadece **toprağa taşa** eğiliriz. (UHA 8)
- Rastgele binalar **oraya buraya** dağılmış, şehir iri binaların içinde adeta kaybolmuştu. (65)

#### 3.E.5. Farklı Kelimelerden Kurulan Her İkisi de Yükleme Ekli İkilemeler

- Yeri göğü gören, **dağı yüzü** yaratansın. (UHA 83)
- **Yeri göğü** gören, *dağı yüzü* yaratansın. (UHA 83)

#### 3.E.6. Farklı Sıfatlardan (+II Ekiyle Kurulan Türemiş Yapılı) İkilemeler

- **Belli başlı mezarlara** o gün inceden inceye baktılar. (UHA 130)
- Dövüşmekten **doğru dürüst** tanışmaya fırsat bulamamış olan Ankaralı Hoca İle Turan sanki kırk yıllık dost olmuşlardı. (UHA 71)

#### 3.E.7. Farklı Kelime ile Kurulan Deyim Anlamlı İkilemeler

##### 3.E.7.1. Farklı Kelimeden Yalın İsimler ile Kurulan Deyim Anlamlı İkilemeler

- Yağ burada toplansın; **saç baş** burada *yolunsun*, dedi Eci. (UHA 169)

<sup>5</sup> Ayrı Ulaçlardan Kurulan İkileme (Hatipoğlu, 1981:45).

<sup>6</sup> Ayrı Sıfatlardan Kurulan İkileme (Hatipoğlu, 1981:30).

<sup>7</sup> Cins Adlarından İkileme (Hatipoğlu, 1981:29).

<sup>8</sup> Sayılardan İkileme (Hatipoğlu, 1981:19).



- Tümen tümen er eren, nice tümen kız kızan heykelin çevresinden dönüp **saç baş yoldu**. (UHA 169)
- Hoca **hâl hatır**<sup>9</sup> soruyor...(UHA 13)
- Eve döndüklerinde Ankaralı Hoca **hâl hatır sormadan** söze başladı. (UHA 107)
- Bir saat sonra konağa geldiklerinde hepsi **kan ter içindeydiler**. (UHA 11)

### 3.E.7.2. Farklı Kelimedden +IIk/+Iuk İsim Yapma Eki ile Kurulan Deyim Anlamlı İkilemeler

- **Üstüme iyilik sağlık**, dedi Deniz Hanım; bir hâl oluyor bizim efendiye. (UHA 173)

### 3.E.7.3. Farklı Kelimedden Yükleme Eki ile Kurulan Deyim Anlamlı İkilemeler

- **Saçı başı yolmak**, gözü yaş dolmak, yanaklar solmak gerek, dedi. (UHA 85)
- Harman olunca **sapı samanı** birbirinden ayıracağız. (UHA 178)

### 3.E.7.4. Farklı Kelimedden İyelik Eki ve Yükleme Eki ile Kurulan Deyim Anlamlı İkilemeler

- **Saçlarını başlarını yolup** kurtlar gibi uludular. (UHA 85)

### 3.E.7.5. Farklı Kelime ile Kurulan Cümle Şeklinde Sıfat Görevli İkilemeler

- Bu kuş **uçmaz kervan geçmez yerde** dalga ne gezer çocuklar. (UHA 206)

### 3.E.8. Farklı Kelime ile Kurulan İsim Görevli İkilemeler

- **Hâl hatır faslından** sonra Merter Yüzbaşı. (UHA 122)
- **Hâl hatır faslından** sonra Hakan Beye Evliya Çelebi'nin Ahlat ziyaretini okumak istediklerini söylediler. (UHA 101)

### 3.F. "+II" ve "+sIz" Ekiyle Kurulan Sıfat Görevli İkileme

- **Belli belirsiz** çizgiler gördüler. (UHA 148)
- Çağrı hafif buğday renkli yüzü, hafif kartal burnu, **belli belirsiz** çıkık elmacık kemikleri ve düz siyah saçlarıyla ... o kadar Rumeli idi. (UHA 71)

## 4. Romandaki İkilemelerin (Kelime) Listesi

### 4.1. Aynı Kelime ile Kurulan İkilemeler

- Aynı kelime ile kurulan zarf görevli ikilemelerden **ağır ağır, ayrı ayrı, birer birer, parça parça, rahat rahat, sıra sıra, sakın sakın, tek tek, yeni yeni, yer yer** birer kez kullanılmış; **sık sık ve uzun uzun** beşer kez, **zaman zaman** dört kez, **bulut bulut** üç kez, **için için, kolay kolay** ikişer kez kullanılmıştır.
- Aynı kelime ile kurulan sıfat görevli ikilemeler: **alev alev** (ışıklar), **kıvrım kıvrım** (dağ yolu) (2), **nice nice** (çocukları).

<sup>9</sup> Yabancı Sözcüklerden İkileme (Hatipoğlu, 1981:19).



- Aynı kelime ile kurulan fiil görevli ikileme: *büyümüş büyümiş.*
- Aynı kelime ile kurulan ünlem görevli ikilemeler: *Allah Allah (8), yok yok (2), tamam tamam (2), hayır hayır, hay hay, haydi haydi, hah hah haaa, iyi iyi, olur olur, öyle öyle, yahşi yahşi.*
- Aynı kelime ile kurulan yansılardan oluşan ikilemeler: *cıvıl cıvıl, fıldır fıldır, pır pır, pırl pırl, tıkr tıkr.*
- Bir ismin doğrudan tekrarıyla oluşan grupların her ikisine +DA gelmesiyle oluşan yer tamlayıcısı görevindeki ikilemeler: *orda burada.*
- Bir ismin doğrudan tekrarıyla oluşan grupların birincisine +DAn, ikincisine +A gelmesiyle oluşan yer tamlayıcısı görevindeki ikilemeler: *baştan başa (2), uzaktan uzağa.*
- Bir ismin doğrudan tekrarıyla oluşan gruplardan ikincisine +a gelmesiyle oluşan zarf görevli ikilemeler: *kendi kendimize (12), kendi kendine (7), alt alta, üst üste (3), üst üste (2), art arda, erkek erkeğe, baş başa.*
- Bir ismin doğrudan tekrarıyla oluşan gruplardan birincisine +DAn, ikincisine +A gelmesiyle oluşan zarf görevli ikilemeler üç kez kullanılmıştır: *doğrudan doğruya, içten içe, inceden inceye.*
- Aynı kelime ile kurulan iyelik ekli ikileme: *topu topu*
- Aynı kelime ile kurulan -m'li ikilemeler: *opal mopal, hocam mocam, akşamı makşamı.*
- Aynı kelime ile kurulan zarf-fiil ekli ikilemeler: *çağıldaya çağıldaya, döne döne, sallana sallana.*
- Aynı kelime ile kurulan ek fiilli ikilemeler: *ışıl ışıldı, cıvıl cıvıldır.*
- Aynı kelime ile kurulan türemiş yapıli ikilemeler: *ayrı ayrı, birer birer, kıvrım kıvrım, sıkı sıkı.*
- Aynı kelime ile kurulan birleşik yapıli ikileme: *öyle öyle.*
- Aynı kelime ile kurulan yüklemeli ikileme: *kendi kendini.*
- Aynı kelime (fiil) ile kurulan -sA'lı ikileme: *olsa olsa (2).*
- Aynı fiilin ilkine -r ikincisine -mAz eki getirilerek yapılan ikilemeler: *çkar çıkmaz, döner dönmez, hareket eder etmez, girer girmez, gelir gelmez, ister istemez, ne olur ne olmaz (2).*
- Aynı (kökteş) kelime ile deyim şeklinde kurulan ikilemeler: *kuş kuşla-, ister istemez, ne olur ne olmaz (2).*

#### 4.2. Yakın Anlamli Kelime ile Kurulan İkilemeler

- Yakın anlamli kelime ile kurulan zarf görevli ikilemeler: *doğru dürüst, sağ salım (2), toz toprak, yorgun argın, yarın öbür gün.*
- Yakın anlamli kelimedenden kurulan isim görevli ikilemeler: *eğilmeler bükülmeler, kavga dövüş, yok yoksul.*



- Yakın anlamlı kelime ile kurulan yansıma ikileme: *takır tukur*.

### 4.3. Zıt Anlamlı Kelime ile Kurulan İkilemeler

- Zıt anlamlı zarf görevli ikileme: *aşağı yukarı (2)*.
- Zıt anlamlı iyelik ekli ikileme: *sağı solu*.
- Zıt anlamlı gruptan her ikisine +A hâl ekinin gelmesiyle oluşan (yer tamlayıcısı görevindeki) ikilemeler: *gelene gidene, sağa sola (5), öne arkaya*.
- Zıt anlamlı gruptan birincisine +DAn, ikincisine +A hâl ekinin gelmesiyle oluşan (yer tamlayıcısı görevindeki) ikilemeler *baştan sona*.
- Zıt anlamlı gruptan her ikisine +Da hâl ekinin gelmesiyle oluşan (yer tamlayıcısı görevindeki) ikileme: *sağda solda*.
- Zıt anlamlı "+II" ekiyle kurulan (sıfat görevli) ikilemeler: *erkekli kadınlı, kadınlı erkekli*.
- Zıt anlamlı deyim hâlinde ikileme: *karı koca olmuş*.
- Zıt Anlamlı Fiil ile Kurulan İkileme: *alındı verildi*.
- Zıt Anlamlı Sıfatlarla Kurulan İkileme: *yaşlı genç*.

### 4.4. Bir Kelimesi Anlamlı İkilemeler

#### (Biri Anlamlı Diğeri Anlamsız İkilemeler)

- Bir kelimesi anlamlı ikilemeler: *yarım yamalak (2), sus pus*.

### 4.5. Farklı Kelimelerden Kurulan İkilemeler

- Farklı kelime ile kurulan zarf-fiil ekli ikilemeler: *sere serpe, güle oynaya*.
- Farklı kelimelerden kurulan basit yapıtlı zarf görevli ikileme: *dere tepe, doğru dürüst*.
- Bir ismin doğrudan tekrarıyla oluşan grupların her ikisine +DA gelmesiyle oluşan zarf görevli ikileme: *arada sırada*.
- Farklı kelimelerden kurulan iyelik ekli ikilemeler: *dördü beşi, huyu suyu, saçları sakalları*.
- Farklı kelimelerden kurulan her ikisine +A gelmesiyle oluşan yer tamlayıcısı görevli ikilemeler: *oraya buraya, toprağa taşta*.
- Farklı kelimelerden kurulan her ikisi de yükleme ekli ikilemeler: *dağı yüzü, yeri göğü*.
- Farklı sıfatlardan (+I ekiyle kurulan türemiş yapıtlı) ikileme: *belli başlı*.
- Farklı kelimededen yalnız isimlerle kurulan deyim anlamlı ikilemeler: *saç baş (yolmak), hâl hatır (sormak)(2), kan ter (içinde)*.
- Farklı kelimededen +IIk/+IUK isim yapma eki ile kurulan deyim anlamlı ikilemeler: *(üstüme) iyilik sağlık*.





- Farklı kelimedenden yüklem eki ile kurulan deyim anlamlı ikilemeler: *saçı başı yolmak, sapı samanı*.
- Farklı kelimedenden iyelik eki ve yüklem eki ile kurulan deyim anlamlı ikilemeler: *saçlarını başlarını (yolup)*.
- Farklı kelimedenden cümle şeklinde sıfat görevli ikileme: *kuş uçmaz kervan geçmez (yerde)*
- Farklı kelime ile kurulan isim görevli ikileme: *hâl hatır faslı*.

#### 4.6. "+II" ve "+sIz" ekiyle kurulan sıfat görevli ikileme

- *belli belirsiz (2)*

#### 5. Romandaki İkilemelerin Sayı Listesi

Aynı kelime ile kurulan 114, farklı kelime ile kurulan ikilemeler 22, yakın anlamlı kelime ile kurulan ikilemeler 13 ve zıt anlamlı ikilemeler 16 kez kullanılmıştır. Bir kelimesi anlamlı ikilemeler 3 kez, "+II" ve "+sIz" ekiyle kurulan sıfat görevli ikilemeler de 2 kez kullanılmıştır.

##### 5.1. Birer Kez Kullanılan İkileme Türleri

- Aynı Kelime ile Kurulan Birleşik Yapılı İkilemeler
- Aynı kelime ile Kurulan Fiil Görevli İkileme
- Aynı Kelime ile Kurulan İyelik Ekli İkilemeler
- Aynı Kelime ile Kurulan Yüklemeli İkilemeler
- Aynı Kelime ile Kurulan +IIk/+Iuk İsim Yapma Eki ile Kurulan Deyim Anlamlı İkilemeler
- Aynı Kelime ile Kurulan Cümle Şeklinde Sıfat Görevli İkilemeler
- Aynı Kelime ile Kurulan İsim Görevli İkilemeler
- Aynı Kelime ile Kurulan İyelik Eki ve Yüklem Eki ile Kurulan Deyim Anlamlı İkilemeler
- Aynı Sıfatlardan (+II Ekiyle Kurulan Türemiş Yapılı) İkilemeler
- Bir İsmi Doğrudan Tekrarıyla Oluşan Grupların Her İkisine +DA Gelmesiyle Oluşan Zarf Görevli İkilemeler
- Yakın Anlamlı Kelime ile Kurulan Yansıma İkilemeler
- Zıt Anlamlı Deyim Hâlinde İkileme
- Zıt Anlamlı Fiil ile Kurulan İkileme
- Zıt Anlamlı Gruplardan Birincisine +DAn, İkincisine +A Hâl Ekinin Gelmesiyle Oluşan (Yer Tamlayıcısı Görevindeki) İkilemeler
- Zıt Anlamlı Gruplardan Her İkisine +DA Hâl Ekinin Gelmesiyle Oluşan (Yer Tamlayıcısı Görevindeki) İkilemeler



- Zıt Anlamlı İyelik Ekli İkilemeler
- Zıt Anlamlı Sıfatlarla Kurulan İkileme

### 5.2. İkişer Kez Kullanılan İkileme Türleri

- Aynı Kelime (Fiil) ile Kurulan -sA'lı İkilemeler
- Aynı Kelime ile Kurulan Ek Fiilli İkilemeler
- Aynı Kelime ile Kurulan Yükleme Eki ile Kurulan Deyim Anlamlı İkilemeler
- Aynı Kelime ile Kurulan Zarf-Fiil Ekli İkilemeler
- Aynı Kelimelerden Kurulan Basit Yapılı Zarf Görevli İkilemeler
- Aynı Kelimelerden Kurulan Her İki de Yükleme Ekli İkilemeler
- Aynı Kelimelerden Kurulan Her İkisine +A Gelmesiyle Oluşan Yer Tamlayıcısı Görevli İkilemeler
- "+II" ve "+sIz" Ekiyle kurulan sıfat görevli ikileme
- Zıt Anlamlı "+II" Ekiyle Kurulan (Sıfat Görevli) İkileme
- Zıt Anlamlı Zarf Görevli İkilemeler

### 5.3. Üçer Kez Kullanılan İkileme Türleri

- Aynı Kelime ile Kurulan Zarf-Fiil Ekli İkilemeler
- Aynı Kelimelerden Kurulan İyelik Ekli İkilemeler
- Bir ismin doğrudan tekrarıyla oluşan gruptan birincisine +DAn, ikincisine +A gelmesiyle oluşan zarf görevli ikilemeler
- Bir ismin doğrudan tekrarıyla oluşan grupların birincisine +DAn, ikincisine +A gelmesiyle oluşan yer tamlayıcısı görevindeki ikilemeler
- Bir ismin doğrudan tekrarıyla oluşan grupların her ikisine +DA gelmesiyle oluşan yer tamlayıcısı görevindeki ikilemeler
- Bir Kelimesi Anlamlı İkilemeler (Biri Anlamlı Diğeri Anlamsız İkilemeler)
- Yakın Anlamlı Kelimedeki Kurulan İsim Görevli İkilemeler
- Yakın Anlamlı Kelimedeki Kurulan İsim Görevli İkilemeler
- Zıt Anlamlı Gruplardan Her İkisine +A Hâl Ekinin Gelmesiyle Oluşan (Yer Tamlayıcısı Görevindeki) İkilemeler

### 5.4. Dörder Kez Kullanılan İkileme Türleri

- Aynı Kelime ile Deyim Şeklinde Kurulan İkilemeler
- Aynı Kelime ile Kurulan Sıfat Görevli İkileme
- Aynı Kelime ile Kurulan Türemiş Yapılı İkilemeler



- Aynı Kelime ile Kurulan Yalın İsimlerle Kurulan Deyim Anamlı İkilemeler

### 5.5. Beş Kez Kullanılan İkileme Türleri

- Aynı Kelime ile Kurulan Yansımalarından Oluşan İkileme

### 5.6. Altı Kez Kullanılan İkileme Türleri

- Yakın Anamlı Kelime ile Kurulan Zarf Görevli İkilemeler

### 5.7. Sekiz Kez Kullanılan İkileme Türleri

- Aynı Fiilin İlkine -r İkincisine -mAz Eki Getirilerek Yapılan İkilemeler

### 5.8. On Altı Kez Kullanılan İkileme Türleri

- Aynı Kelime ile Kurulan Ünlem Görevli İkileme

### 5.9. Yirmişer Kez Kullanılan İkileme Türleri

- Bir ismin doğrudan tekrarıyla oluşan gruplardan ikincisine +A gelmesiyle oluşan zarf görevli ikilemeler

### 5.10. Otuz İkişer Kez Kullanılan İkileme Türleri

- Aynı Kelime ile Kurulan Hâl Ekli İkileme
- Aynı Kelime ile Kurulan Zarf Görevli İkileme.

### Sonuç

Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un *Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata* adlı romanında, eş görevli iki kelimenin yan yana gelerek meydana getirdiği kelime grupları olan ikilemeler, çokça yer almıştır. Romanda 167 ikileme belirlenmiş, bütün bu ikilemeler kullanım sayıları ve anlamları dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Aynı kelime ile kurulan ikilemeler, aynı kelime ile kurulan ikilemeler, bir kelimesi anlamlı ikilemeler, yakın anlamlı kelime ile kurulan ikilemeler, zıt anlamlı ikilemeler şeklinde genel bir sınıflandırmadan sonra gerek yapısal gerekse anlamsal özelliklerine göre kullanılan ikilemeler alt sınıflandırmalara tâbi tutulmuştur. Yazar, en çok aynı kelime ile kurulan ikilemeleri (114) kullanmıştır. Aynı kelime ile kurulan ikilemelerden (22) sonra yakın anlamlı kelime ile kurulan ikilemeler (13) ve zıt anlamlı ikilemeler (13) eş değer derecede kullanıldığı görülmektedir. "+II" ve "+sIz" ekiyle kurulan sıfat görevli ikilemelerle bir kelimesi anlamlı ikilemeler de en az tercih edilen tür olarak görülmüştür.

Ses ya da anlam yönünden bir benzerlik, bir bütünlük taşıdıkları gibi cümle içerisinde farklı farklı görevlerde kullanılabilirler. Vurgu ve pekiştirme gibi ifadelerle cümlelerin anlamını kuvvetlendirirler. *Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata* romanında da kullanılan ikilemelerden Dede Korkut Destanlarında kullanılan "kuş kuşlamak" deyim hâlindeki ikileme hariç tamamı Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinden canlı örneklerdir. Romanda kullanılan ikilemeler hem yazarın hem de Türkçenin kavram ve anlam zenginliğini yansıtmaktadır. İkilemelerin bir edebî eserde fazlasıyla kullanılması, ifade gücünü zenginleştiren özelliklerden birisidir. Bu romanda da çok sayıda farklı şekil ve anlamlarda kullanılan ikilemeler, eserin ifade gücünü zenginleştirmiştir. İkileme bakımından üretici bir dil olan Türk dilini son derece etkili kullanan yazar, bu romanında pek çok ikileme kullanmıştır. Yazarın kullandığı kelime tekrarları anlam çeşitliliği ile ahenkli bir anlatıma katkı sağlamıştır.



**Kaynaklar**

- Abik, A. Deniz (2010). "(İsim1 + II/+IU) (İsim2 +II/+IU)" Kuruluşundaki İkilemeler, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 17, 2 (2010) 1-20.
- Ağakay, Mehmet Ali (1953). "İkizlemeler Üzerine", C.II, *Türk Dili*, S.16-17, Ankara: Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s.189- 191/268-271.
- Ağakay, Mehmet Ali (1954). "Türkçede Kelime Koşmaları". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akerson, Fatma (1982). "Türkçenin Çeviride Tam Değerlendirilemeyen Bir Özelliği: İkilemeler". *Çağdaş Eleştiri*. S.6, s. 49-52.
- Aksoy, Ömer Asım (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. II. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, Doğan, (1996). *Türkçenin Söz Varlığı*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, Doğan (2000). *En Eski Türkçenin İzlerinde*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Aksan, Doğan (2005a ). *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aktan, Bilal (2010). "Dîvânu Lüğâtî't-Türk'ün Söz Varlığında Yer Alan İkilemeler". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.28, s.1-12.
- Aktaş, Tahsin (1996). "Yapı ve Anlam Bakımından Almanca ve Türkçede İkilemeler". *Türk Dili*, S. 539, s. 565-575.
- Akyalçın, Necmi (2007). *Türkçe İkilemeler Sözlüğü (Tanıklı)*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alkaya, Ercan (2008). "Orta ve Doğu Karadeniz Ağızlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme". *Turkish Studies International Periodical for the Languages*, Volume 3/3, s. 37-76.
- Can, Meltem (2010), *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: At The Clarendon Press.
- Çoraklı, Şahbender (1991). *Türkçe ve Almancada İkilemeler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Çoraklı, Şahbender (2001). "Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler I". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 17, Erzurum.
- Çürük, Yasemin (2016). "İkilemelerin Dilbilgisel Anlamları". *The Journal of Academic Social Science Studies*, No.:48, s. 397-411.
- Demir, Necati (2018). *Ulu Han Ata Bitiği*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Doğan, N. (2016). *Türkiye Türkçesinde Fiillerin Eşdizimleri*. Ankara: Yayınevi
- Durgut, Hüseyin (2004). "Türkiye Türkçesinde İkilemelerde Kalan Arkaik Kelimeler", *Türk Dil Kurumu V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ebübekir bin Abdullah bin Aybek ed-Devadârî (1320). *Dürerü't-Ticân ve Tevârîh-i Gurerü'z-Zamân*. Süleymâniye Ktp. Dâmâd İbrâhim, nr.: 913, vr. 203b.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2016). *Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2018). "Türklerin Türeyiş Efsaneleri: Ulu Han ata Bitiği" *Yeniçağ Gazetesi* (25.02.2018).
- Erdal, Marcel (1991/1). *Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.



- Erdem, Mehmet Dursun (2005). "Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine". *Bilig*, Bahar S. 33, s. 189-226.
- Eren, Hasan (1949). "İkiz Kelimelerin Tarihine Dair". *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. VII, S. 2, s. 283-286.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Ergin, M. (2009b). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki (1989). *Türkçe Kökler Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hacızade, Naile (2005). *Azerbaycan Türkçesindeki Deyimlerin Dil Özellikleri*. İstanbul: Atlas Yayınları.
- Hatiboğlu, Vecihe (1981). *İkilemeler*. Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, Vecihe (1988). "Kelime Grupları ve Kuralları" (s. 203-244), *TDAY-Belleten 1963*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İpek, Birol (2016). Türkiye Türkçesinde Enkliz (Eğilti). *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 57, Erzurum, 1535-1544. İstanbul: Simurg Yayınları., s. 419-427.
- Karahan, Leyla (1998). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kargı Ölmez, Zuhal (1998). "Kutadgu Bilig'de İkilemeler (2)", *Bahşi Ögdisi. Festschrift für Klaus Röhrnborn anläßlich seines 60. Geburtstags/60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrnborn Armağanı* (Yayıma Hazırlayanlar: Jens Peter Laut-Mehme). Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 21, İstanbul: Simurg Yayınları, s. 235-260.
- Kargı Ölmez, Zuhal (2007). "Kutadgu Bilig'de İkilemeler (1)", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7, s. 19-40.
- Koç, N. (1996). *Yeni Dil Bilgisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- Koprıman Kazım Yaşar (1987). "Memlûkler" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VI-VII. İstanbul.
- Korkmaz, Zeynep (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (1971). *Türk Mitolojisi (I-II)*. Ankara: TTKY.
- Özkan, Bülent (2011). "Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter, s. 1625-1648.
- Özkan, Elif (2013). "Dede Korkut Kitabı'nın Vatikan Nüshası'nda Yer Alan İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*. C. 30, S. 1, s. 118-140.
- Özkan, Nevzat (1999). "İsme Gelen Ekleri de Alan Bir Fiil Gövdesi: belir-", *TDAY Belleten 1996*, Ankara 1999, s.213-220.
- Savran, Hülya (1998). "Orhun Yazıtlarında Eş Heceli İkilemeler ve Sıralama Kuralları Üzerine", *Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 9-10, Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı, İstanbul: Yesevi Yayınları., s. 565-570.
- Sev, Gülsel (2004), "Divanü Lûgat'it Türk'te İkilemeler", *Türk Dili*, 634, s. 497-510.
- Şen, Serkan (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Samsun.
- Taş, İbrahim (2012). "Kutadgu Bilig'de İkilemeler". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*. 60 (2), s. 43-96.





- Tietze, Andreas (1966). "Reduplikasyon ve (r) ile Kurulmuş Çift Sözcükler", *Reşit Rahmeti Arat İçin*, Ankara. s. 423-429,
- Tokay, Yaşar (2013). "Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde İkilemeler" *Turkish Studies*, Volume 8/9 Summer, s. 2401-2416.
- Tuna, Osman Nedim (1947). "Türkçede Tekrarlar". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi C. III*, s. 429-447.
- Tuna, Osman Nedim (1949). "Türkçede Tekrarlar-1". *Kowalski Özel Sayısı. C. III*, No: 3-4, İstanbul. s. 429-477.
- Tuna, Osman Nedim (1983). "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi", *Türk Dili Araştırmaları Belleten 1982-1983*, Ankara, 1986, 163-228.
- Tuna, Osman Nedim (1986). "Türkçenin Sayıca Eş heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi", *TDAY-Belleten 1982-1983*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 163-228.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. 11. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vural, Hanifi (2004). "Dede Korkut Anlatılarında Söz Tekrarları", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldız, Hüseyin (2012). "Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Hayatı ve Eserleri", *Millî Folklor*, Yıl 24, Sayı 93, s.6-15.
- Yüce, Nuri (1998). "İkilemelerdeki İlginç Problemler". *Bahşı Ögdisi. Festschrift für Klaus Röhrnborn anlässlich seines 60. Geburtstags/60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrnborn Armağanı* (Yayıma Hazırlayanlar: Jens Peter Laut-Mehme). Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 21, İstanbul: Simurg Yayınları., s. 419-427.
- Zülfikar, Hamza (1995). *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

